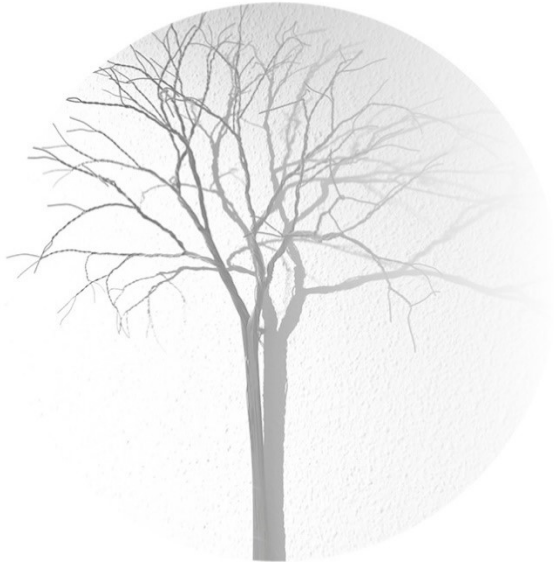

Als gebaren morrelen

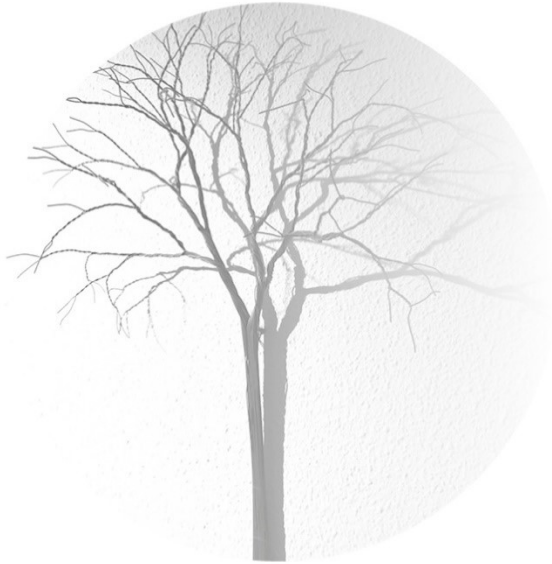

Als gebaren morrelen

essays & alledaagse figuren

Gert R. Rebergen
www.izare.nl

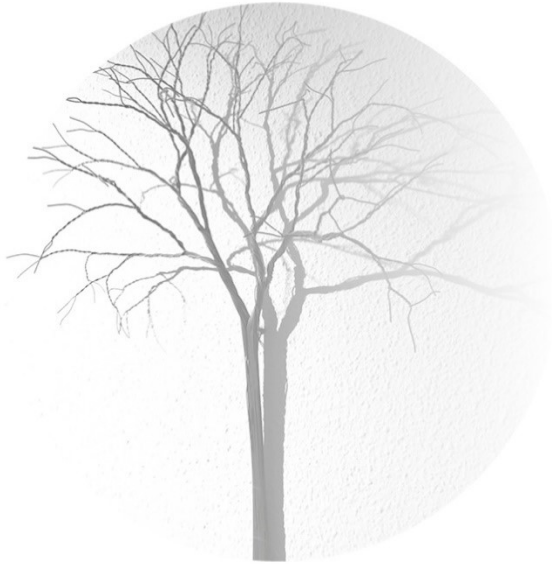
 izare **izarte**

***Proeve van een geschrift,
voor mijn Janneke en onze Sara Marije² & Eke³***

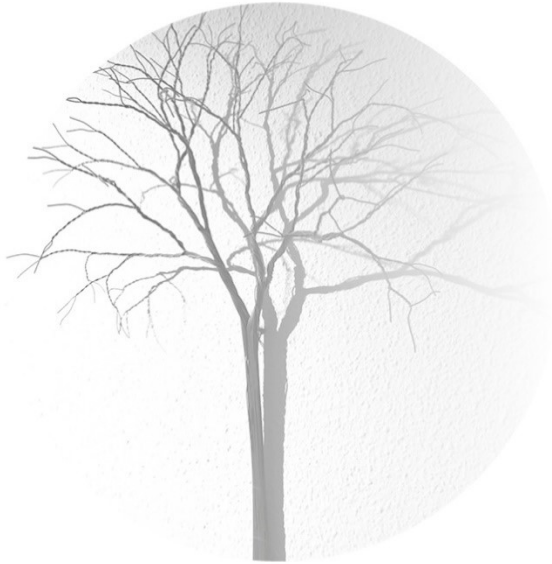
Het verhaal van de boom op de cover.

In het dorp Prince Albert in de Grote Karoo – Zuid-Afrika, sloot een mevrouw haar bloemenwinkeltje. Ze had nog veel ongeplastificeerd binddraad in voorraad. Ze bedacht dat ze daar boompjes van kon maken in klein en groter formaat. De boompjes worden tegen een artcraftprijs verkocht in de plaatselijke kunstgalerie. (privé bezit)

Inhoudsopgave

Voorwoord	9
1. Voorgerecht	11
2. Het alledaagse als vrijplaats	21
3. Tussenspraak	31
4. Kluts der gelegenheden	49
5. Alledaags (t)huis	59
6. Het tot spreken brengen van ervaringen	93
7. Schappen van het weten	107
8. Verzet & pepsels	139
9. Wat werkt?	143
10. Brilletje op, brilletje af	157
11. Going nowhere	163
12. Woorden & beelden	171
13. Als data gaan spreken	211
14. Hestia – Handicap – Hermes	219
15. Governance & Compliance	229
16. Nagerecht	289
Met dank aan	299
Auteursinformatie	315
Enkele woorden in het Alledaags	317
Colofon	319

Voorwoord.

Gelezen in instructies voor het schrijven van een scriptie: “Een voorwoord is ongeveer drie tot vijf alinea’s lang en past op één pagina. Het geeft een verklaring waarom je het geschreven hebt. Je vertelt over je persoonlijke ervaring en waar je verslag of scriptie over gaat.”

Alinea 1. Ik (her)las enkele boeken waarin het begrip gebaar voorbijkwam. Dat fascineerde en zette aan tot doordenken. In dezelfde periode ondersteunde de gesproken-woord-kunstenares Amara van der Elst haar 5 mei gedicht met gebaren, om de woorden los te weken van het papier.

Alinea 2. Ik heb een aantal één- en tweestellingen genomen en er onder toelating van het begrip ‘gebaren’ driestellingen (oftewel trefwoordenclustertjes) van gemaakt. De driestellingsspinsels zijn voorlopige knutselwerkjes (bricolages) en als muurschilderingen op de natte kalk van het alledaagse aangebracht, opdat de kalk en de verf zich mengen. De doordenkingen zijn dus fresco’s in het stadium van aanplakbiljetten.

Alinea 3. In de wereld van het gedrukte boek verdienen de fresco’s eigenlijk nog geen plaats. De baring van dit boek dat opkomt voor gebaren, is hoogstwaarschijnlijk veel te vroeg. De doordenkingen zijn (te) embryonaal.

Alinea 4. Dit boek bestaat uit essays en figuren. ‘Essay’ betekent ‘poging’, ‘proeve’, ‘weging’. Een essay ambieert een per-quisitie te zijn, in de letterlijke betekenis van het woord; ‘per’ = ‘door - heen’ en ‘quisitie’ van het werkwoord ‘quirere’ betekent ‘trachten te weten te komen’. Het begrip ‘figuur’ kent verschillende betekenisgedaanten; te weten: ‘gedaante’, ‘afbeelding’, ‘zinnebeeld’, ‘gelijkenis’, ‘vorm’, ‘verzinsel’. ‘Figuurlijk’ betekent ‘niet letterlijk’, ‘symbolisch’, ‘aanschouwelijk’.

Alinea 5.

Ik schrijf in de wij-vorm, omdat dit essay bol staat van andermans inbreng. Met de wij-vorm, de overdadige voetnoten en referenties ⁽¹⁾, én de

---

¹ De hoeveelheid voetnoten en verwijzingen kunnen met recht ‘provocatief verweidend’ worden genoemd. Provocatie (Latijn: provocatio) betekent het uitlokken van iets dat als overtreding beschouwd kan worden om aanleiding te vinden tot maatregelen tegen de andere partij. Verweiden betekent ‘in een andere wei leiden’. Deze vorm van uitweiden hoort bij de alledaagse conversatie en associatieve essayistiek.

Maar nu even iets anders. Waarom worden voetnoten in kleinere letters (oftewel: in klein korps – om de drukwerkexperts na te praten) dan de zogenoemde hoofdtekst afgedrukt? Is dat geen miskenning van de waarde van de voet- en eindnoot.

arabesken, de om-/zijwegen en de analogieën, doe ik zo passend mogelijk recht aan die inbreng. Ik nodig iedereen uit om stapvoets te lezen.

Tweeledige amuse. (2)

“Waarom zou ik eene nuttelooze aanbeveling maken voor mijn werkje. Neen! Het trede vriendelijk, doch ongewapend, de wereld in, en wachte zijn lot geduldig af! Geen voorreede, dacht ik – geen voorreede!” (3)

Going nowhere.

Het *nowhere*-gebied is bij hem (Bob Dylan; GRR) geen leegte, maar een met hoogst denkbare vitaliteit geladen nirwana-achtig gebied tussen daad en gebeuren, waarin onder gunstige omstandigheden het besef van vrijheid zijn volmaaktheid kan vinden. Voorzover ik weet, heeft geen van zijn tijdgenoten het gebied dat achter de vergeefse daad en voor het gratuite gebeuren met meer direktheid verbeeld dan hij. ‘Going nowhere’ betekent afstand gedaan hebben van de daad en openstaan voor het gebeuren, waaraan men alleen na bewuste afwijzing van het eigen doen werkelijk deel kan hebben. (4)

≠

Het symbool ≠ betekent: het tegelijkertijd gelden van ‘is-gelijk-aan’ en ‘is-niet-gelijk-aan’.

Voorbeeld: fiat ≠ goedkeuring ≠ dat het geschiede ≠ laat het gebeuren ≠ Fabbrica Italiana Automobili Torino.

Met dank aan iedereen aan wie ik dank verschuldigd ben, wie dank verdient en wie bedankt wil worden.

---

² “Een amuse is een zeer klein hapje (vaak slechts 1 eetlepel) met als doel in het juiste etensgemoed te geraken en alvast te laten merken waartoe de kok in staat is, mét de zelden of nooit gebruikte mogelijkheid om dan al op te stappen. De amuse is een gratis gebaar voor gewaardeerde aanwezigheid en verwelcoming, voorafgaand aan alles wat wél op de factuur komt.” Met dank aan vriend Cees Hameete.

³ G.H. Nagel. Geciteerd in: Atte Jongstra (2002). De tak van Salzburg. Amsterdam: Querido, pag. 326.

⁴ Jan Donkers, Jan Stroop (1973). Bob Dylan bij benadering. Hoorn: West-Friesland. Pag. 53. Bob Dylan and The Band (1975; recorded 1967). You Ain’t Goin’ Nowhere. The Basement Tapes. Columbia Records, 26 June.

1. Voorgerecht

Zonder ... vaart niemand wel. De één zegt op de stippeltjes 'liefde', een ander 'geluk', weer een ander 'hoop', 'waarden', 'eudaimonia', 'geloof', 'sturing', 'feiten', 'secessie', 'mythen', 'handhaving' of gewoon 'bloemen', 'boeken', 'thuis', 'de ander'.⁽⁵⁾ In het sociale domein zetten we er de laatste jaren graag *ervaringskennis* tussen. Want in de participerende samenleving is er geen cent meer toebedeeld te krijgen zonder invoeging van ervaringskennis en statements omtrent maatschappelijke relevantie. Het alledaagse lijkt in het sociale domein op te rukken. Maar.

Ervaringskennis is door mensen die er uit hoofde van hun opleiding het nodige verstand van hebben gekregen, gedefinieerd als geïntegreerde kennis:

- van eigen ervaringen;
  - van tot spreken gebrachte eigen ervaringen;
  - van het eigen ervaringsweten;
  - van expertmeningen en expertkennis omtrent onderwijzen/coachen/trainen;
  - van expertmeningen en expertkennis omtrent praktijken;
  - van expertmeningen en expertkennis omtrent onderzoeken;
  - van expertmeningen en expertkennis omtrent adequaat communiceren.
- Pfff ... integreren kan dus om den drommel niet meevallen. Het inweven van kennisvormen in één kennisgeheel kan geen sinecure zijn. Het monosectionele vraagt voortdurend om zorg, ook als het is toegelaten in het domein dat intersectionaliteit wordt genoemd.

In dit essay cirkelen vragen rond, zoals:

- wie snoert wie wanneer en hoe de mond als het om integratie en integreren gaat?
- wat verliezen we aan overeenkomsten en verschillen als het integreren van 'ervaring', 'weten' en 'kennis' gelijk staat aan het identificeren van overeenkomsten en het construeren van syntheses?
- hoe beschermen we het kwetsbare verschijnen én de kwetsbare taal van de kwetsbare mensen die aan ons worden toevertrouwd?
- wat ruïneert empirische verwerkingen van het alledaagse ervaren, het tot spreken gebrachte alledaagse ervaren en het alledaagse ervaringsweten/-kennis?

---

⁵ Soms staan woorden tussen apostroffen omdat de ene apostrofe voor en achter het woord dat niet geciteerd wordt, alleen even geïsoleerd wordt en van zijn vanzelfsprekendheid ontdaan. Zie: Cornelis Verhoeven (1987). De letter als beeld. Baarn: Ambo, pag. 37.

- hoeveel koloniale onzorgvuldigheid verdraagt het maatschappelijk gezien laagst gewaardeerde?

We zochten onder meer naar antwoorden op de vraag hoe alledaagse ervaringskennis volgens 'de literatuur' is in te zetten? We vonden:

- door heel goed te (leren) luisteren naar cliënt-/patiëntverhalen;
- door een cultuuromslag bij de beslissende organisaties te bepleiten;
- door nog betere wetten en regelingen te maken;
- door te spreken over en het creëren van 'wij', 'samen', 'co-';
- door kunstenaars en designers te laten verbeelden en het woord over hun verbeelding te geven.

Zouden de ervarings sprekers net zoveel noten op hun zang hebben als de antwoorden suggereren die 'de literatuur' op de gestelde vraag weet te geven?

Dit boek probeert:

- de sturing van experts in de sectoren zorg, welzijn en management van meerdere kanten bekijken;
- mee te helpen voorspraak te organiseren ten gunste van de alledaagse ervaringen;
- koloniseringen van het alledaagse spreken en weten bloot te leggen;
- hoop-op-beter voor in-/door-/uitwerkingen van het alledaagse te bewerkstelligen. ⁽⁶⁾

Het alledaagse is een delicatessen (7). Het alledaagse vereist kiesheid, het verleidt.

Zoals de mopane wormen geen vetarm en eiwitrijk voedsel meer zijn ter voorkoming van obesitas, maar verfijnde smaakexplosies teweegbrengen in de monden van de inheemse zuidelijk Afrikaanse bewoners. ⁽⁸⁾ Het

---

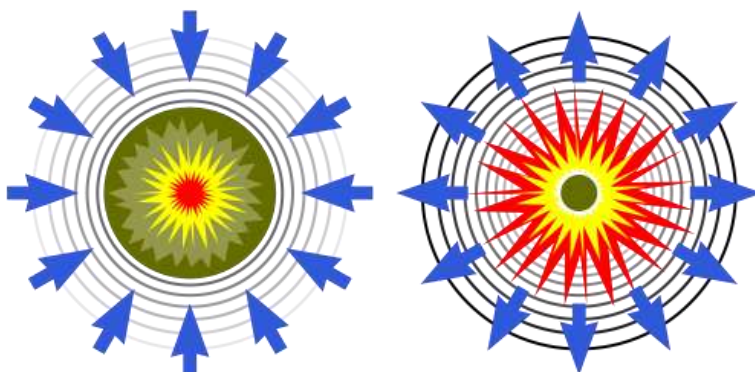
⁶ Het principe 'Omnia autem probate: quod bonum est tenete' (beproeft alle dingen, behoudt het goede) hernemen we 'wereldlijk' (geseculariseerd), 'tussenruimtelijk', 'suggestief' én 'beeldend' (evocatief). Zodoende zou gesproken kunnen worden van een deconstructie ten voordele van het alledaagse ervaren. Dus: niet alleen een destructie maar tegelijk ook een constructie; een kritische intimiteit (critical intimacy) met het alledaagse. Geiste Kincinaityte, Elaine Cam (2021) Spills. Deleuzine, Vol. 1, pp. 85 – 96.

⁷ Van het Latijnse woord 'dēlicātus' dat 'verfijnd', 'verleidelijk', 'elegant', 'verlokkend' betekent. Een delicatessen prikkelt c.q. streelt de zinnen.

⁸ "Popularly known as 'amancimbi' in Ndebele or 'madora' in Shona, mopane worms have been a good source of protein for generations across

alledaagse behoeft delicate mopanische plosies, waarmee bedoeld: uit- en inkloppingen. Uitkloppingen (explosies) om ruimte voor de eigen ver-
fijnde stem te maken; inkloppingen (implosies) om verleidelijke taal ter
beschikking te krijgen om zichzelf tot spreken te kunnen brengen, zonder
inmenging van buitenaf.

In het alledaagse bestaat zoets als de sonoriteit van het woord, waarmee
bedoeld: het trillen der waarden tot elkaar als de zin en de klankwaarde
zijn verenigd, schreef Van Ostaijen. ⁽⁹⁾

We zoeken in dit boek ruimte voor plosieve sonoriteit van-onderop.

Een case om door te denken.

De bewustwordingscampagne ‘GOED omgaan met dementie in het open-
baar vervoer’ is op maandag 16 september 2019 van start gegaan. ⁽¹⁰⁾
“Het is een actie voor personeel en reizigers om het OV zo lang mogelijk
bruikbaar te houden voor een doelgroep die het extra hard nodig heeft”,
schrijft Tim van der Steen op Metronieuws.nl. De campagne heeft als doel

---

Southern Africa. The worm is really a large caterpillar belonging to
the *Gonimbrasia belina* species, more commonly known as the Emperor
moth. It is named ‘mopane’ because it feeds on the leaves of mopane
trees after it hatches in summer, and can only be found in southern Afri-
can countries.”

<https://theculturetrip.com/africa/zimbabwe/articles/a-brief-history-of-mopane-worms-a-famous-delicacy-from-zimbabwe/>

⁹ Paul van Ostaijen (1927/1969). Gebruiksaanwijzing der lyriek. Den Haag:
Bert Bakker, pag. 19.

¹⁰ <https://www.samendementievriendelijk.nl/nieuws/campagne-ov>

om signalen van het ziektebeeld dementie beter te herkennen en hier adequaat op te reageren. Het is belangrijk om iemand die verdwaald is, gerust te stellen. Maak oogcontact en denk even met die persoon mee. Een prima uitgangspunt natuurlijk: 'goed omgaan met' en 'adequaat reageren' ... maar ... hoe doe je dat meedenken met die persoon? Vroegtijdige herkenning van signalen en oogcontact zijn heel belangrijk, maar nu dat mee-denken.

Het artikel in Metro vertelt het verhaal van een vriendelijk ogende en verzorgde man van eind zeventig die ontspannen in de trein zit van Amsterdam naar Rotterdam. Bij de controle van de vervoersbewijzen blijkt dat meneer geen bewijs kan laten zien. Als meneer blijmoedig een handvol kleingeld uit zijn zak haalt om de koop van een kaartje bij Bart, de conducteur, inclusief de € 50, - boete, tot stand te brengen, begrijpt Bart dat er iets niet in de haak is. Hij vraagt waar de reis naar toe gaat. "Naar hoofdstad, twee steden links van Nijmegen." Meneer komt "uit de grote stad". Amsterdam misschien? "Ja, zo heet ie!" Na een verwarrende conversatie begrijpt Bart dat meneer die ochtend wel een vervoersbewijs had en uit Maastricht komt. De man heeft een Amerikaans paspoort op zak, was piloot en woont in Nederland. "Ik ben nu eind veertig, dan weet je het allemaal niet meer zo." Op station Rotterdam wordt meneer opgevangen door NS-medewerkers van de afdeling service en veiligheid. Zo komt de man weer veilig thuis in de zorginstelling waaruit hij die ochtend is vertrokken zonder medeweten van het verzorgend personeel.

Gelukkig is deze situatie goed afgelopen. Dankzij het adequate handelen van NS-medewerkers.

Wij nemen het bovenstaande verhaal als opmaat voor een vraag die dat verhaal niet beantwoordt; namelijk de vraag naar de vormgevingsmogelijkheden van het mee-denken met meneer de ex-piloot. Oftewel de vraag *hoe* de serviceverleners in Rotterdam het voor elkaar hebben gekregen dat meneer weer in Maastricht op zijn woonadres is verwelkomd door de verzorgenden aldaar.

Een fantasietje.

In de trein vertelt de conducteur meneer dat hij op de juiste plek zit omdat juist deze trein naar de hoofdstad, twee steden links van Nijmegen, onderweg is. De conducteur gaat bij meneer zitten en vraagt hem te vertellen over het piloot zijn en hoe het zo is gekomen dat hij als Amerikaan weer terug is gegaan naar Nederland. Meneer haalt met veel plezier zijn herinneringen op.

Aangekomen op het station in de Hoofdstad zegt de conducteur dat hij weer naar een andere trein moet, maar dat twee collega's van hem de ex-

piloot graag willen ontmoeten. Ook zij weten niets van vliegen en zeker niet van de Amerikaanse luchtmacht. Of meneer ook zijn collega's wil informeren. Ondertussen kunnen zij dan gedrieën een lekker kopje koffie gaan drinken in de Hoofdstad. Dat vindt meneer een prima idee, want hij is er trots op dat hij piloot is.

De conducteur stelt meneer aan zijn twee collega's voor en neemt afscheid. De collegae laten meneer merken dat zij graag met hem koffie gaan drinken in de Hoofdstad en stellen voor om in de hal van het station naar de koffiobar te lopen. Dan hebben zij het uitzicht op het grote stadsplein van de Hoofdstad. Zo gezegd, zo gedaan.

Gaandeweg het verhaal van meneer, vraagt één van de NS'ers of meneer weet dat er nog een tweede Hoofdstad in Nederland is. Namelijk de stad die door Europa wel de tweede Hoofdstad van Nederland wordt genoemd. Nee, niet Brussel, maar Maastricht. Die hoofdstad kende de piloot absoluut. Hij woonde er zelf. Geweldig. "Heeft u een mooie woning?" Meneer vertelt erover. "Zullen we er samen naar toe reizen, naar die tweede hoofdstad, en dat u dan aan ons uw woning laat zien?"

Twee uur later bedankte meneer de servicemedewerkers voor de fijne dag die hij had beleefd in de Hoofdstad.

Terugbuiging.

De gefantaseerde beantwoording van de hoe-vraag geeft enig inzicht in voorwaardelijkheden voor de vormgeving van het mee-denken met meneer de ex-piloot.

De omgeving waarin de situatie zich afspeelt moet enige regelruimte geven aan – in dit geval – de conducteur. Bij een nultolerantiebeleid, of als andere passagiers dwingend aandacht vragen, of als werkprotocollen het de conducteur verbieden om langer dan bijvoorbeeld anderhalve minuut aandacht aan die ene persoon te besteden, valt er voor de conducteur weinig te regelen en te ritselen. Een tweede voorwaarde is dat meneer de ex-piloot zich letterlijk laat aanspreken door de conducteur, niet in bestraffende maar explorerende zin. De ruimte die de ander geeft aan de conducteur noemen we de handelingsruimte. De derde voorwaarde bestaat uit de denkrimte die bij de conducteur nodig is om in dit geval af te wijken van routines. De fusie (samensmelting) van de contextuele, handelings- en regelruimte, zouden we met Willemijn van der Zwaard de discretionaire ruimte kunnen noemen. ⁽¹¹⁾

In dit boek verkennen we de drie-eenheid regel-, handelings- en contextuele denkrimte als voorwaarden voor plosieve sonoriteit van-onderop.

---

¹¹ Willemijn van der Zwaard (2021). Omwille van fatsoen. De staat van menswaardige zorg. Den Haag: Boombestuurkunde.

Niet de discretionaire ruimte als zodanig staat hier centraal, maar de wijze waarop ruimten zich laten samensmelten (oftewel de invulling van het werkwoord aan het eigen inzicht overlaten). De ruimte voor het verenigen van zin en waarde zoeken we in het licht van het zinnetje:

het alledaagse ≠ het gewone ≠ wat elke dag terugkeert ≠ wat niet opvallend is ≠ banaal. (¹², ¹³, ¹⁴)

---

¹² Dit boek is slechts één van de 40.000 Nederlandse geschriften die de Koninklijke Bibliotheek in Den Haag per jaar krijgt toegestuurd. Dat zijn gemiddeld 109 geschriften (boeken, proefschriften) per dag.

¹³ De voet- of eindnoot dient verschillende functies:

- het vermelden van bronnen;
- meer uitleg of duidelijkheid verschaffen;
- extra informatie geven;
- belezenheid (eruditie) uitstralen;
- stoer en stuurs (= nors + fors + flink + vlot) doen met veel bronnen.

De voetnoot behoort in beginsel niet tot de ingrediënten van het alledaagse. Maar dankzij de 2500 kamikazes (= goddelijke wonderigheid) van Arnold Grunberg, mogen we ermee doen wat we willen. De exclusiviteit van de voetnoot is door Grunberg ingevoegd in het krantjelezen. Zie: Arnold Grunberg (2018). *Alle voetnoten*. Amsterdam: Nijgh & Van Ditmar.

¹⁴ Met het woordje 'banaal' werken we ons al gelijk in de nesten van dit essay. Banaal betekent in alledaags, triviaal. In banaal klinkt ook iets negatiefs door, wat we doorgaans platvloers, ordinair, laag-bij-de-gronds, lomp, of in academische kringen: pejoratief noemen. Hannah Arendt gebruikt het woord banaal in de ondertitel van een boek: Hannah Arendt (2020; 12^e druk). *Eichmann in Jeruzalem. De banaliteit van het kwaad*. Amsterdam: Atlas Contact. Op die plek betekent 'banaliteit' zoiets als de oorsprong van het specifieke vermogen om te stoppen met denken dat elk doorsneemens eigen is. Die banaliteit gaat wel iets verder dan het alledaagse platvloerse. Voor Susan Neiman zijn weggijken en bingewachten ook vormen ervan. Alledaagse geneugten vallen kennelijk voor Neuman al gauw in de categorie 'banaal'.

En zoals elk boek slechts bij een toevallige boekenliefhebber zijn bestemming krijgt, zijn de voetnoten uitsluitend ingevoegd voor liefhebbers van voetnoten. (¹⁵, ¹⁶, ¹⁷) Onze voetnoten geven slechts ruimte aan bewijzen

---

¹⁵ Onder 'toon' verstaan we het specifieke geluid voor een instrument of voorwerp, het accent, of ook de uitdrukkingwijze. 'Toon' is afgeleid van het Griekse 'tónos' dat op zijn beurt is afgeleid van het werkwoord 'teín-ein' dat 'spannen' betekent. 'Tónos' is het touw, het koord om te spannen'. De elementen 'alledaagse' + het teken '≠' + de vier deelsynoniemen (het gewone, het terugkerende, het opvallende, het banale), vormen tezamen het touw waarmee we de governance structuur en compliance gaan spannen.

¹⁶ Pas recent is het teken ≠ op de computer als symbool toegevoegd. Kennelijk acht nu ook de software-expert de tijd rijp om dat complexe teken voor de gewone mens te programmeren. In de wiskunde omschrijft men ≠ als het *is-niet-gelijk-teken*; dat wil zeggen: wat voor en achter het teken staat is niet gelijk aan elkaar. De wereldberoemde denker-schrijver Jacques Derrida gebruikte dat teken als combinatie van het *is-gelijk-teken* en het *is-niet-gelijk-teken*. Dus: wat vóór het teken staat, is in zekere zin gelijk én tegelijk ook ongelijk aan wat er achter staat. Voorbeeld: de uitspraken 'kennis is macht' en 'kennis is onmacht' zijn verzameld in 'kennis ≠ macht'. Vgl.: Jacques Derrida *Positionen* (1986). Wien: Edition Passagen.

Het teken ≠ is leuk om mee te spelen; de ernst van het spelen en het speelse van de ernst komen samen in dat teken. Heel erg leuk wordt het om het trio macht – kennis – onmacht te confronteren met een tweede trio: banaal – alledaagse – verheven. Als kennis met de begrippen macht en verheven een trio gaat vormen, dan bindt het alledaagse zich noodzakelijk aan banaal en onmacht. Het alledaagse is dan alleen platvloers. En om die platvloersheid te begrijpen buigt de kennis zich over het alledaagse en bewerkt dat alledaagse tot empirie. Om vervolgens een theorie te formuleren die kan worden verbonden met de empirie. Bijvoorbeeld: de empirische realiteit van de alles ziende camera beschrijft Pascal Gielen als de supermoderne variant van het totalitaire regime van Big Brother. Zie: Pascal Gielen (2014). *Situational ethics. An artistic Ecology*. In: Guy Cools, Pascal Gielen eds. (2014). *The Ethics of Art. Ecological Turns in the Performing Arts*. Amsterdam: Valiz. In dit boek doen we in zekere zin hetzelfde maar wel andersom. We bevragen vanuit het alledaagse de mate waarin de empirie met het alledaagse samenvalt, als we het hebben over het begrip aansturing (governance & compliance).

¹⁷ Publiceren is eigenlijk niets meer dan iets onder de publieke aandacht brengen. Publiceren heeft als oorsprong het Latijnse 'publicare' dat 'openlijk laten zien of horen' betekent. Openlijk = voor het volk, in de zin van

om zich op te lossen in verwijzingen. Ze staan dan ook ‘onder water’, in wat op een computer de ‘aankliklaag’ wordt genoemd.

Leeswijzer.

“Een boek is moeilijk te sturen, naar de lezer toe, in de richting van het gelezen worden”, schrijft Marguerite Duras in haar literair testament. ⁽¹⁸⁾ Goedwillende leesexperts hebben een instrument ontwikkeld om die sturing te vergemakkelijken: de leeswijzer. Internet zegt dat een leeswijzer “meestal wordt gebruikt bij begrijpend lezen. Een leeswijzer bestaat uit een stappenplan waar de verschillende stappen die een lezer moet nemen om een tekst te begrijpen, zijn beschreven of gevisualiseerd.” ⁽¹⁹⁾ De leeswijzer verklapt dus de structuur van de tekst, zodat lezers kunnen vinden wat ze zoeken en weten wat ze kunnen verwachten, weet Scribbr. ⁽²⁰⁾

Dit boek voelt zich absoluut niet thuis op het plankje ‘begrijpend lezen’. Dit boek is geen leerboek, het is nauwelijks een leesboek. Niet het leren staat voorop; ook zelfs niet het lezen als zodanig. Ons gaat het louter om de impact van het lezen van dit boek. We zijn het met Marguerite Duras graag eens als het om de mening gaat dat die impact zich moeilijk laat sturen. Misschien vereist de focus op impact dat we een stapje verder dan Duras gaan. Want een impact vraagt nooit zelf bij voorbaat om sturing, dat wil zeggen: voorafgaand aan het lezen zelf. Een leeswijzer kan dus een prima functie vervullen bij een leerboek, niet bij een leesboek. Bij een leesboek vernietigt de leeswijzer al gauw het onvoorspelbare deel van de impact; de ongewisse effecten. En dat is een puur verlies – vinden wij.

Georg Christoph Lichtenberg formuleerde het op een alledaags manier, dus (stellen we) enigszins raadselachtig: “Lezen is lenen, door lezen iets ontdekken terugbetalen.” ⁽²¹⁾

---

voor iedereen en niet alleen voor hogere klassen, voor de intelligentia. Dat communicatiespecialisten en marketeers zich zorgen maken over de vraag of de boodschap van wat openbaar wordt gemaakt wel wordt begrepen door degene die van het openbaar gemaakte kennis neemt, is voor ons een vergaande paternalistische benadering van zowel de kwaliteiten van de kennismemer, als van de maakbaarheid van het begrepen worden. Genoemde experts stellen zich dan op als verheffers van het minder geletterde volk, als betweters, als de waarheid in pacht hebbende vertalers van waarachtige (= voor waar geachte) kennis.

¹⁸ Marguerite Duras (1994). Schrijven. Amsterdam: Van Genneep, pag. 17.

¹⁹ <https://www.encyclo.nl/begrip/leeswijzer>

²⁰ <https://www.scribbr.nl/scriptie-structuur/leeswijzer-scriptie/>

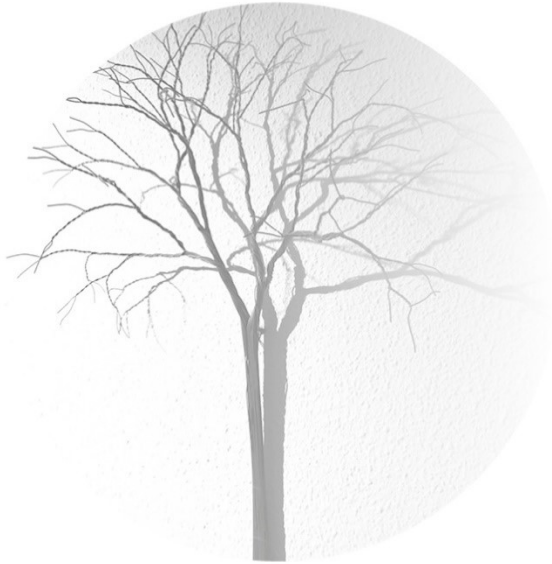
²¹ Georg Christoph Lichtenberg (1987). Donderslagen op muziek. Amsterdam: G.A. van Oorschot. Aforisme 172.

Deze mening omtrent de leeswijzer heeft veel met de inhoud van dit boek te maken. In welke mate is echter aan de lezer – en die mate kan lopen van ‘onzin’ tot ‘copy that’ en van ‘ja-hoor’ tot ‘ik-houd-niet-van-knutse-len’, inclusief alle varianten daartussen en daarbuiten. Dit boek laat zich in het schrijvershoofd comprimeren in een reeks drieledige trefwoordenclusters; te weten:

- rechten – plichten + gebaren;
- woorden – beelden + gebaren;
- sturing – control(e) + gebaren;
- governance – compliance + gebaren;
- wetenschap – alledaagse + gebaren;
- alledaags spreken – kennis + het baren van gebaren;
- het ABN – het Dementees – het Alledaags.

We realiseren ons dat het woord ‘gebaren’ hier plotseling uit de lucht valt. Dat uit de lucht vallen maakt het alledaagse spannend. Het onverwachte, het onvoorziene, het voorspelde speelt een niet weg te koloniseren rol in het alledaagse. Juist het met verve spelen van die rol door het nog niet bekende, doet het alledaagse trillen in z’n sokkenophouders – zoals een oudere oudere zou kunnen zeggen in zijn/haar thuistaal.

Dit boek ambieert ook gebaren te baren. Het overgankelijke werkwoord ‘baren’ betekent oorspronkelijk ‘blootleggen’. Nu lezen we baren als ‘ter wereld brengen’, ‘voortbrengen’ of ‘veroorzaken’. Als onovergankelijk werkwoord ontwikkelde ‘baren’ zich vanuit ‘ont-dekken’, daarna ‘tonen’ en ‘blijk geven’ tot ‘schreeuwen’. Zoals een amuse niet meer maar ook niet minder dan genoeglijke verwachtingen wekt, ambieert dit boek gebaren te baren. Wie die smaak niet past, zij verwezen naar beter passende smaakexplosies.

2. Het alledaagse als vrijplaats

Waarin het allegaartje dat het alledaagse in zich verzamelt, zichzelf oproept een eigen plaats in de complexe omgeving op te eisen en daarvoor een woonhuis met thuiswaarde te betrekken.

Vraag.

Waarom moeten we toch met de alledaagse weerbarstigheden steeds weer opnieuw leren dealen? We pellen de vraag op basis van het alledaagse tot spreken gebrachte ervaren uiteen.

Waarom ...

De waarom-vraag is in beginsel niets meer dan een verzoek om een antwoord. De waarom-vraag met een open blik stellen, wordt vooral in een schier eindeloze herhaling door kleuters gesteld. Het antwoord op de waarom-vraag is dan niet meer dan de opmaat naar de volgende waarom-vraag. Dat er een antwoord op het verzoek wordt gegeven, doet er niet toe in de vervolgvraag, omdat die vraag slechts de opmaat wordt van een herhaling van dezelfde waarom-vraag. Anders gezegd, de waarom-vraag wordt voor de kleuter dankzij het antwoord niet gevuld. De ruimte (het streepje) tussen vraag en antwoord blijft even leeg als dat die tussenruimte voor het gegeven antwoord was. Terwijl die tussenruimte gevuld is met van alles en nog wat. De kleuter moet dan kennelijk nog ervaren dat de vulling van de tussenruimte de relatie tussen vraag en antwoord stof tot denken/weten/kennen geeft. De waarom-vraag in de alledaagse communicatie van grotere kinderen en volwassenen kent een aanleiding en wil niet leeg blijven. In die context kan de waarom-vraag al gauw ietwat verdacht worden. Bij voorkeur vragen we namelijk naar het waarom, als iets ons niet (helemaal) bevalt. ⁽²²⁾

De alledaagse waarom-vraag laat zich nauwelijks vergelijken met diezelfde vraag buiten het alledaagse. In het buiten-alledaagse is de waarom-vraag geen verzoek maar een gestructureerde zoektocht. Nota bene: zoals onderzoekers zo mooi kunnen zeggen: 'Ik ben nog even op zoek naar ...' wat vaak betekent: 'ik zou het graag willen hebben over mijn aspect/thema'. In het alledaagse bestaan de antwoorden op de waarom-vraag vooral uit verlangens en meningen, in het buiten-alledaagse uit zoektochten naar correlaties en causaliteiten. ⁽²³⁾ De buiten-alledaagse

---

²² Cornelis Verhoeven (1995). Een register. Amsterdam: Van Genneep, pag. 336.

²³ Judea Pearl, Dana Mackenzie (2019). Het boek waarom. Amsterdam: Maven Publ.

waarom-vraag betreft geen verzoek, maar een 'moeten': een plicht, een dwang, een noodzakelijkheid, waartegen geen nee of daar-heb-je-niets-mee-te-maken' kan worden gezegd. Het statement 'vragen staat vrij' geldt eigenlijk alleen in het buiten-alledaagse, omdat in dat domein de categorie 'zeurvragen' niet voor lijkt te komen.

... moeten ...

In het alledaagse past in toenemende mate dat het werkwoord 'moeten' vermeden moet worden. 'Moeten' heeft veel te veel plicht, dwang, noodzakelijkheid in zich; 'moeten' roept een verplichting op. En dat vinden wij vrijdenkende individualisten niet fijn. De werkwoorden 'kunnen' en in de zorgsector ook 'mogen', zijn enkele alternatieven: "Fijn, mevrouw, u kunt nu even zelf proberen ...", en: "U mag nu op de rand van het bed gaan zitten." De plicht van het moeten wisselt zich graag in voor het recht van het kunnen en mogen. De professionele begeleider weet het plichtkarakter van het recht van het kunnen en mogen in te bedden in een uitnodiging.

Het 'moeten' laten we in steeds mindere mate voor 'ik' gelden. Het moderne individu reserveert de noodzakelijkheid van het moeten graag voor 'jij'; veelal in negatieve zin, welteverstaan. In de zin van: 'Jij moet mij niet hinderen in mijn individuele aanspraken op het recht te kunnen en recht te mogen.' Niet het moeten, kunnen en mogen als zodanig lijkt het maatschappelijke probleem, maar de rechtsuitoefening en de plichtstoebedeling ervan. De recente opleving van de romantiek van verbinding en het samen, wijst op deze verschuiving. ⁽²⁴⁾ Maar dat wil niet zeggen dat het

---

²⁴ Samenwerken blijft veelal gebonden aan een zekere ongelijkheid, waardoor met het woord samen betekent: 'in elkaars gezelschap', 'bij elkaar', 'onder elkaar'. Zo heft het samen boodschappen doen de ongelijkheid niet op tussen de personen die met elkaar de boodschappen gaan doen. Net zomin als dat het samen onderzoek doen de ongelijkheid tussen de verantwoordelijke hoogleraar, de uitvoerende senior onderzoeker en de betrokken junior- en co-onderzoeker doet smelten. De gilde-hiërarchie tussen leraar en leerling is in vele vormen in verschillende praktijken geïmplementeerd, met als kenmerk dat het samen van samenwerken persoonlijk blijft (op micro-niveau) en persoonlijke verschillen conform respecteert. In uitzonderlijke gevallen overschrijdt de vormgeving van het samenwerken ongelijkheden. De danstheoreticus André Lepecki spreekt dan van een onpersoonlijk leadingfollowing. "Samenwerken in de modus van 'leidend volgen' verankert de handelingen van iedere participant in een interpersoonlijke dynamiek die niet herleidbaar is tot louter individuele voorstellen of interpretaties. Niemand beveelt of heeft echt gezag: er

dwingende 'moeten', dan wel het verzachtende 'kunnen' en 'mogen', de persoonlijk ervaren hindernissen om het eigen gevoel een plekje te doen innemen, wegnemen. Maar.

Het alledaagse 'moeten' is lang niet altijd gebonden aan zo'n 'dwingend moeten'. Als de één tegen de ander zegt: "Dat pukkeltje moet je weg laten halen", is dat geen opdracht maar een suggestie zonder enige drang of dwang. 'Suggestie' ≠ 'drang/dwang'. Het 'alledaags moeten' ≠ 'móeten'.

... we ...

We, begrepen als de mens in het algemeen, werkt niet als 'we' maar als 'men', of in de populistische lezing als 'het volk'. Het populisme articuleert een 'wij versus zij' en om daar niet in te vervallen formuleert de antipopulist een wij dat het wij en zij insluit. Dat 'wij' wordt dan net zo amorf (vormloos apathisch) als 'men'; een 'ik' noch 'zij' noch alle tussenliggende en genderneutrale alternatieven. Als 'wij' wordt gekoppeld aan 'gemeenschap' loert gelijk validisme (ableism) om het hoekje. Voor je het weet word je weggezet als discriminerend, marginaliserend, stigmatiserend of multiculturalloot. Want in westerse lezingen is het begrip 'gemeenschap' sterk gebonden aan één of enkele overeenkomsten die als vastomlijnd kenmerk in de toelatingsprocedure tot de groep wordt gehanteerd. 'Gemeenschap' gaat dan samenvallen met 'categorie' en dat momentum is gelijk ook het einde van 'de gemeenschap' en 'de gemeenschap van gemeenschappen' (= democratie). Juist de categorie c.q. categorische gemeenschap vernielt in het geschoolde expertspreken (wetenschappelijke analyse) en de getrainde expertbeschuwing (filosofische terugbuigingen) elke anti-validistische ambitie. Die kritiek op het alsmaar uitdijend 'wij' in 'men' en vervolgens een uitdijend 'men' omwille van het eerder wederom uitgesloten 'wij', kunnen we leren van critici op het denken ter zake ondertekend door de (academische) filosoof Jacques Derrida, maar ook van

---

is alleen de voortdurende switch van leiden en volgen, waarbij leiden ook volgen impliceert en het volgen gedurig overgaat in leiden. Deze loop werkt enkel voor zover iedereen zich houdt aan een ethiek van onpersoonlijkheid die de posities van leiders en volgers niet individualiseert. (...) De subjectiviteit wordt zo omgebogen, weg van het persoonlijke zelf en in de richting van een anonieme eenheid die ten grondslag ligt aan de singularisatie van welk menselijk potentieel ook. Het artistieke ik is dan in staat om zichzelf te zien in termen van een generisch 'men' dat handelt, denkt, ervaart, spreekt, oordeelt ...". Rudi Laermans (2020). *Ik, Wij, Zij. Sociologische wegwijzers voor onze tijd*. Gent: Owl Press, pag. 112.

één van de vroegste dystopische vertellingen. ⁽²⁵⁾ Wat buiten een categorie ligt, articuleert Derrida als transcategoriale (= transcendentale) voorwaarde van de categorieën. Derrida deconstrueert om de contour van het ingeslotene te openen naar de contour van het buitengeslotene. Omdat dit openen, dit verleggen (dit transeren, dit meta-eren), geen einde kent, doet de differentie zichzelf steeds moeilijker werkzaam zijn; vanwege de toenemende moeilijkheidsgraad van het vindbaar-zijn van de differentie in het transerende deconstrueren. ⁽²⁶⁾ De vraag rond de afnemende vindbaarheid van de differentie na transerende deconstructies, benadert Derrida in het altijd mogelijke mislukken van het bereiken van het einddoel dat in het voortgaande deconstrueren een rol blijft spelen. ⁽²⁷⁾

Het alledaagse trans-eert niet door transcategoriaal te deconstrueren. Het alledaagse (weten) trekt tijdelijke, situatief bepaalde grenzen op basis waarvan het alledaagse en een eigen tijdelijk geldend vervolg kan vinden. Het alledaagse weten is niet op zoek naar een universeel einddoel dan wel een eindoordeel dat conjunctureel (een langere periode) of structureel (gedurende meerdere langere periodes) houdbaar is. De grensbepaling is in het alledaagse geen uitsluitingsmechanisme zoals in de Derrida-iaanse academische beschouwing, maar een uitstel van de doorwerking van bepaalde, vaak impliciet blijvende in- en uitsluitingen, opdat het navolgende kan aangeven in hoeverre er door het alledaagse in- of uitsluitingen worden geambieerd. In het alledaagse gaat het om de tijdstructuur die de volgordevraag stelt, om het eerdere – het latere; niet om de zijsvraag ⁽²⁸⁾ of de concepten die door de rizomatische wordingsvraag worden bekritiseerd. ⁽²⁹⁾ Iets preciezer genoteerd, de tijdstructuur van de volgorde betreft de in-/door-/uitwerkingen van ‘wat-eraan-vooraf-gaat’ & ‘wat eraan komt’; niet het drieluik verleden – heden – toekomst.

... toch ...

Over een complex woordje gesproken. ‘Toch’ is een woord dat andersta-

---

²⁵ Jevgeni Zamjatin (2020¹⁰; 1921). Wij. Amsterdam: Atlas Contact.

²⁶ Paul De Vylder (2004). Janus Bifrons: het blikveld van de Allegorie. Pag. 141/142. In: idem. Onevenredige lichamen. Essays over de onmogelijkheid van het spreken. Gert: A&S books.

²⁷ Jacques Derrida (1982). Die Postkarte von Sokrates bis an Freud und jenseits. Berlin: Brinkmann & Bose.

Jacques Derrida (1986). Positionen. Wien: Edition Passagen.

²⁸ Martin Heidegger (1998; oorspr. 1927). Zijn en tijd. Nijmegen: SUN.

Alfred Denker (2017) Onderweg in Zijn en Tijd. Eindhoven: Budel.

²⁹ Gilles Deleuze (2011; oorspr. 1968). Verschil en herhaling. Amsterdam: Boom.

ligen die zich het Nederlands eigen willen maken, niet gemakkelijk zullen doorgronden. 'Toch' heeft een plek in spreektaal, in schrijftaal en in volkstaal. In onze vraagstelling vertegenwoordigt het woordje 'toch' een driedigtheid: a. een verwonderende verzuchting, b. een 'toch' dat het vraagkarakter versterkt en c. de verwachting van een instemmend antwoord. De Dikke van Dale geeft een mooi zicht op de alledaagse, tienledige complexiteit van dat woordje. We memoreren ze alle tien. 'Toch':

- als versterking van een tegengesteld voegwoord;
- ter verbetering van een zojuist gedane uitspraak;
- om op een algemeenheid te wijzen van een feit dat ten onrechte als een bijzonderheid wordt geconstateerd;
- om de nadruk te leggen op een conclusie die getrokken wordt op grond van een al of niet uitgesproken redenering;
- in uitroepen van bewondering verbazing, protest, medelijden, schrik;
- in vragen, om aan te duiden dat men een bevestigend of instemmend antwoord verwacht;
- ter constatering van nu eenmaal bestaande feiten en omstandigheden soms met een daarmee gepaard gaand gevoel van teleurstelling, berusting enz.;
- in tegenstelling tot wat anderen denken (zonder dat expliciet te zeggen);
- in conditionele zinnen of constaterende zinnen, die voorafgaan aan een vraagzin, ter aanduiding dat het gevraagde in één moeite door kan;
- om een tegenstelling uit te drukken in causale bijzinnen met de woordvolgorde van de hoofdzin.

'Toch' is anno nu een verscherping van het tegenstellend voegwoord 'doch' én ook een bijwoord (dat 'doch' niet is). 'Toch' ≠ 'doch'.

... met de alledaagse ...

Het alledaagse betekent het gewone, het onbeduidende, het banale, het triviale. In dit rijtje zijn de woorden 'banaal' en 'triviaal' veelzeggend. Banaal betekent naast alledaags ook afgezaagd en platvloers; en triviaal 'zonder wezenlijke betekenis', doelend op 'een uitspraak die voor de ontwikkeling van een theorie geen enkele waarde heeft'. Het alledaagse behoeft kennelijk enige bewerking alvorens de waarde ervan voor de theorievorming kan oplichten. Als zodanig is het gewone dus onbeduidend, het bewerkte gewone kan wel iets zijn. Waarmee de vraag belangrijk wordt wie op welke wijze in staat geacht kan/mag/wil/moet/behoort te worden om het gewone te upgraden met voldoende beduiding.

... weerbarstigheden ...

Weerbarstigheid betekent stijfheid, stijfkoppigheid. We citeren P.H. Schröder: "Onder *weerbarstig* verstaat men: stijfhoofdig, koppig, hardnekkig, zich niet schikkend. Men spreekt van een *weerbarstig* karakter. Van zaken gezegd is het: niet plooibaar, zich bezwaarlijk in een andere vorm latende brengen. Zo kan men spreken van *weerbarstige* krullen voor krullen die dadelijk weer in de oude vorm terugspringen." ⁽³⁰⁾ Vroeger luidde het woord niet *weerbarstig*, maar *wederborstig*. Het Middelnederlands kende een woord *verborst* voor: woedend, het deelwoord van een werkwoord *hem* (zich) *verborsten*: z'n borstels opzetten. (...) Men verklaart de a dan uit invloed van het werkwoord *barsten*. Blijkbaar dacht men dat *weerbarstig* was: zich werende tegen barsten.

In het Vlaams borstelt de *weerborstel* tegen de vleug in.

Stellen we de vraag: wie hanteert wanneer in welke mate op welke wijze de weerborstel om tegen de vleug van het alledaagse in te borstelen?

... steeds weer opnieuw leren ...

Leren veronderstelt dat het geleerde daarna geleerd is. Steeds weer opnieuw leren, is in het alledaagse geen leren maar nog stommer dan het ezelgedrag; immers: een ezel stoot zich in 't gemeen niet tweemaal aan dezelfde steen. Dat mag natuurlijk niet op deze wijze worden geformuleerd, want we moeten respect hebben voor het feit dat er nou eenmaal mensen genoeg zijn die het geleerde niet als geleerd kunnen verwerken. Leerbeperkingen (learning disabilities) zijn een universeel menselijk tekort, zegt de politiekcorrecte pluraalfundamentalist in optima forma. De één kan wel gemakkelijker en meer leren dan de ander maar niemand kan alles leren en verwerken. Dus hebben we allemaal een leerbeperking.

In het alledaagse staat de zinsnede 'steeds weer opnieuw leren' voor de situatie dat de vormgeving van waarnaar de zinsnede verwijst, het wat, elke keer opnieuw aandacht behoeft. Het hoe, de vormgeving, wordt in de zinsnede niet gefixeerd in een methodisch principe of methodische stap. Zo opent de zinsnede 'steeds weer opnieuw leren' het begrip van en de greep op het navolgende werkwoord dealen. Het alledaagse is methodisch-didactisch ongeschoold, niet in de zin dat er in het alledaagse geen methodisch-didactische fragmenten herkenbaar zijn, maar in de zin dat het alledaagse zich niet laat schikken naar één of meerdere methodisch-didactische principes casu quo methodologieën, hoe hybride samengesteld dan ook. Het alledaagse is methodisch-didactisch ongetraind. Ook om de benutting van kennis, om valorisatie, maakt het alledaagse zich niet

---

³⁰ P.H. Schröder (1980), Van Aalmoes tot Zwijntjesjager. Baarn: Thomas Rap, pag. 327.

erg druk. Het alledaagse zoekt en vindt zijn eigen waarom, wat, wie en hoe in weerwil van geconstrueerde (deskundologische) categorieën, profielen, didactieken, methoden, doelgroepbepalingen, voorschriften, presentaties, debatten en nudges.

... dealen?

Het Engelse 'to deal with' kent diverse nuances. Het Nederlandse 'dealen met' heeft een minderduidelijke betekenis dan het Engelse 'to deal with'. 'Dealen met' betekent in het Nederlands 'aanpassen aan', 'iets met een ander voor elkaar krijgen', 'ritselen', 'omgaan met'. Aanpassen houdt in dat de ander een beetje tegemoet wordt gekomen, opdat de ander wordt uitgenodigd ook jou te naderen. Als beide zijden bereid zijn iets van hun eigenbelang of eigengereidheid in te leveren, valt er meestal wel iets te regelen en te ritselen. De bereidheid moet wel van twee kanten komen.

In dit kader is het in zorg en welzijn welhaast algemeen gebruikelijk geworden om het begrippenpaar leefwereld – systeemwereld van stal te halen. Het huwelijk tussen die twee kent in de Nederlandse context vele downs. De woordvoerders van de leefwereld stellen dat de leefwereld in toenemende mate stevig wordt beknot en geplaagd (om het netjes te zeggen) door de voorschriften en grensbepalingen vanuit het systeem. Terwijl het systeem weigert om zich te richten op de wensen en verlangens die vanuit de leefwereld naar voren worden gebracht. Veelal wordt gezegd dat het onderscheid systeem – leefwereld in de vorm van systeemwereld en leefwereld is verzonnen door Jürgen Habermas en beschreven in zijn 'blauwe monster'.⁽³¹⁾ Habermas zegt er in een interview zelf over dat hij dat onderscheid niet zelf heeft verzonnen maar aantrof in de sociologie in de vorm van de tegenstelling tussen het systeemtheoretische en handelingstheoretische paradigma. Habermas is het te doen om de interferentie tussen systeem (dus niet: systeemwereld) en leefwereld. "De theorie van het communicatieve handelen beoogt een conceptuele basis te bieden

---

³¹ De bijnaam 'het blauwe monster' betreft het tweedelige Theorie des kommunikativen Handelns, geschreven door de hooggeleerde Jürgen Habermas (1981. Frankfurt am Main: Suhrkamp Verlag. Zie met name deel 2: VI. Zweite Zwischenbetrachtung: System und Lebenswelt). Habermas wordt onder meer bekritiseerd omdat hij een scheiding tussen het systeem en de leefwereld beschrijft. We citeren de auteurs genoemd in de volgende voetnoot: "Bij de analyse van de pathologische verschijnselen die in moderne maatschappijen optreden legt hij vooral de nadruk op het imperialisme van economie en staat en op de defensieve reacties daarop vanuit de leefwereld. De 'offensieve kracht' van de leefwereld blijft zodoende in het boek onderbelicht".

voor een analyse van de interferentie tussen systeem en leefwereld.”⁽³²⁾ Habermas’ theorie is gebaseerd op de gedachte dat mensen die het niet met elkaar eens zijn toch door argumenten uit te wisselen een gedeelde rationaliteit kunnen vinden die de basis voor een morele norm geeft. Een dergelijke argumentatieve consensus vraagt wel om ideale omstandigheden. Habermas’ benadering staat dan ook bekend onder de aanduiding discoursesethiek.

Vrijplekwaarde.

Het alledaagse laat zich niet regelen na een verworven ‘argumentatieve consensus’. Het alledaagse ervaren schikt zich niet in het kader van een discoursesethiek. Het alledaagse heeft eigen wijsheden (op de niveaus denken, spreken, weten en kennen) en de alledaagse voortgang is in belangrijke mate afhankelijk van de eigen wijsheden. De verzamelde alledaagse wijsheden vallen nooit samen met de empirie. Daarom staat het alledaagse op afstand te kijken naar empirische verwerkingen en selecteert uit die verwerkingen slechts de resultaten die het alledaagse voor dat moment bevallen. ‘Voor dat moment’ omdat het alledaagse vele regels, regelingen, patronen en gewoonten kent, maar zich niet wil laten kennen in die regels, regelingen, patronen en gewoonten. Het alledaagse is daarvoor veel te veel niet-gemakkelijk-te-volgen-eigen-sporen-trekkend; oftewel veel te veel solidair aan zijn eigen pluraliteit.

En met ‘bevallen’ bedoelen we op deze plek ‘resultaten die gebaren baren ten gunste van de a-, ab-, anti-normale herkenbaarheden van het alledaagse’.⁽³³⁾

Het alledaagse zit vol met onbekende, onvoorzien en geëxcludeerde figuren. Het alledaagse toont zich dagelijks als zwanger van wendingen, afwendingen en toewendingen. De Chinese sociaal-ethicus Me-Ti, die leefde van 470 tot 400 in onze achteruit tellende deel van de jaartelling, zou hebben geschreven: “Stellingen van systemen zijn met elkaar verbonden als de leden van misdadigersbenden. Afzonderlijk kan men ze gemakkelijk overweldigen. Men moet ze dus van elkaar scheiden. Men moet ze afzonderlijk met de werkelijkheid confronteren, opdat ze doorzien kunnen

---

³² Michiel Korthals, Harry Kunneman (1983). De theorie van het communicatieve handelen. Een vraaggesprek met Habermas. Kennis en methode, jrg. VII, nr. 4, pp. 295 – 312.

³³ In dezen spreken we niet van discoursesethiek, maar van een discoursesethiek. Zoals te leren valt van Gilles Deleuze, Bazon Brock en vele kunstenaars.

worden.”³⁴) Daar heeft het alledaagse wel wat van weg; niet gelijk vanwege de vergelijking met misdadigersbenden, wel van de noodwendigheid van het fragmenteren ter behoud van de grondstructuren van het alledaagse. We komen er in het navolgende op meerdere plekken in meerdere vormen uitgebreid op terug.

Het alledaagse vertegenwoordigt de waarde dat het zich vrij kan voelen, denken, spreken en weten van het buiten-alledaagse. Het alledaagse is een allegaartje van kwaaddenken (malasofie), domdenken (morosofie), nuchterdenken (neosofie) en schooldenken. Buiten-alledaags denken verabsoluteert één van de voornoemde, aan het totaal van het mengelmoesje te onttrekken elementen van het allegaartje. In onze tijd viert het schooldenken hoogtij, welgeteld in vier vormen. Op het basale startersdenkniveau: het primair (PO) + voortgezet (VO). Op het praktische denkniveau: het voorbereidend (VMBO) + middelbaar beroepsonderwijs (MBO). Op het praktijktheoretisch denkniveau: het hoger beroepsonderwijs (HBO). En ten slotte het wetenschappelijk onderwijs (WO).

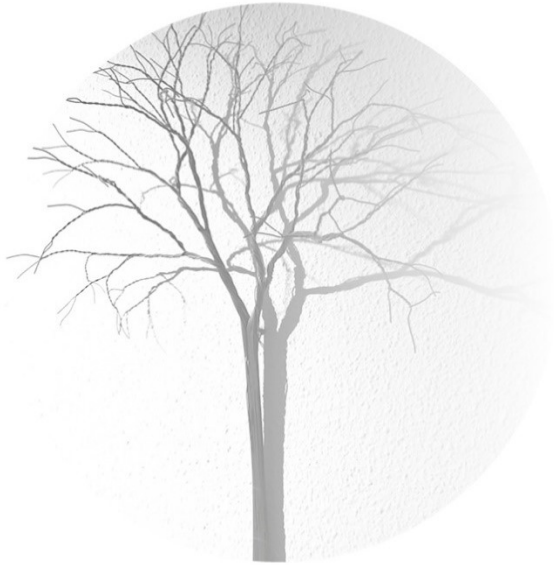
Kennis verenigt zich tot practice based en evidence based kennis (HBO en WO). Alle andere vormen van weten worden dan twijfelachtig omdat er geen sprake is van een, in de onderwijsmatige kwalificatiestructuur aanvaardbare praktijktheoretische of wetenschappelijke onderbouwing. Het alledaagse denken, spreken en weten kunnen we misschien wel de halfgod van die kwalificatiestructuur noemen: Akadēmos. Het alledaagse denken, spreken en weten kooft elke dag opnieuw, op basis van wat we graag ‘het gevoel’ of ‘inspiratie’ noemen, een stampotje van het kwade, het domme, het nuchtere en het schoolse.

Het alledaagse discrimineert graag ten voordele van het geheim houden van de recepten en werkwijzen. Dus van de eigen voor- en achterdeuren.

Het alledaagse heeft z’n eigen thuis dat behoedzaam als vrijplaats wordt gekoesterd.

---

³⁴ Bertold Brecht (1976). Me-Ti. Nijmegen: SUN, pag. 56.

3. Tussenspraak

Waarin het stoffige van de oudwording als metafoor in het alledaagse weten is gebruikt om vertelsels voorwaardelijk te doen worden voor de altijd imperfect blijvende wijsheid van het alledaagse die zich verzet tegen de almachtige kennis van het geschoolde weten.

3.1. Plamuren

Plamuren maakt het kozijn of de muur weer glad. Vocht heeft minder greep op het geplamuurde kozijn en plamuur trekt de muur weer glad. Plamuren kan in de vorm van purmuren, het glad maken met puimsteen, edoch ook door oneffenheden en gaten op te vullen. Plamuren maakt het kozijn en de muur 'als nieuw'. Niet het kozijn of de muur wordt vernieuwd; deze blijven net zo oud als ze al waren. Alleen hun aangezicht, hun aanblik, hun gelaat, hun herkenningspunt, verdwijnt in de plamuur 'als (ver)nieuw(d)'. Het aangezicht kan (ver)nieuw(d) worden genoemd, het geheel waarvan het aangezicht deel uitmaakt, kan slechts als-nieuw verschijnen zolang het nieuwe aangezicht als nieuw wordt gezien door de waarnemer. De tijdgebondenheden van enerzijds het nieuwe, anderzijds het als-nieuwe, verknopen zich in de blik van de waarnemer.

Botoxen en scrubben, implantaten en liposculpturen, plamuren het menselijk lichaam. Stellen we de vraag wat dergelijke ingrepen beloven en hoe (de werking) dergelijke middelen uitwerken. Maken de ingrepen hun beloften waar?

Reconstructieve ingrepen beloven minder afwijkendheid; een gereconstrueerd lichaamsdeel lijkt meer op de gemiddelde normaliteit van dat lichaamsdeel. Cosmetische ingrepen beloven minder vuil, plaque, bacteriën – een gecometiseerd lichaamsdeel lijkt meer op een gezuiverd, rein lichaam. Esthetische ingrepen beloven minder lelijkheid; een geësthetiseerd lichaam benadert het gemiddelde mooie lichaam met ruimte voor individuele accentueringen binnen een gecodeerde bandbreedte. Plastisch chirurgie belooft minder vervreemding van het eigen lichaam; geeft een beter lichamelijk thuisgevoel.

De belofte van minder afwijkendheid, minder vuil, minder lelijkheid en minder vervreemding van je eigen lichaam, kan door plastisch chirurgische ingrepen tot stand worden gebracht. Het menselijk lichaam toont zich nadien 'als geheel of gedeeltelijk nieuw', zonder nieuw te zijn; zonder het oude achter zich te hebben gelaten. Het plastisch bewerkte menselijke lichaam is na de ingreep slechts tot op zekere hoogte anders; alhoewel de ingreep in de beleving van het eigen lichaam door die bewerkte mens diep kan ingrijpen. De hoop blijft wel dat 'het ietwat anders' dan wel 'de heel andere beleving' tegemoet komt aan de gewenste vermindering.

Een plastisch chirurgische ingreep verandert een onderdeel van het menselijk lichaam door dat onderdeel als-nieuw te doen verschijnen. In het alledaagse valt dat als-nieuw soms samen met hygiënischer (tandenpoetsen), soms met mooier, soms met meer normaal en soms met meer bij jezelf horend. Het alledaagse associeert als-nieuw ook graag met verjongd. Het niet te winnen gevecht tegen de impact van de zwaartekracht in relatie tot de geleidelijk afnemende lichaamssterkte, heeft geleid tot de borstlift, de facelift, de billift en de onderkinlift.

Wat hangt is oud, wat staat is jong. Veroudering verdient een lift, verjonging een trap. De dubbele Middelnederlandse betekenis van het woord 'trap' zingt hier na: de trede waarop men stapt, is tevens de val waarin men trapt.

3.2. Oudwording

Oud worden is niet moeilijk voor degene die ouder aan het worden is. Oud worden overkomt de mens zolang de weg van oudwording weinig als oudwordingshindernissen ervaren hobbeltjes vertoond. Wie al lijdend met vallen, opstaan en terugvallen ouder aan het worden is, zal daar anders over spreken. Het oudwordingsparcours is van eminent belang voor de ervaring van oudwording in het alledaagse bestaan. Het oudwordingsparcours kent een specifiek oudwordingsvertoog. Het discours en het parcours zijn op een complexe manier op elkaar betrokken (Peter Weibel). Dat discours wordt vooral door goedbedoelende hoog opgeleide personen geschreven, in de herhaling maatschappelijk ingevoegd en steeds weer geactualiseerd. Oudwording is geassocieerd met toenemende hulpafhankelijkheid, leefvertraging, achterlopen op maatschappelijke ontwikkelingen, vereenzaming en leven in het (eer)gisteren van de dag van morgen. Het parcours bestaat uit de alledaagsheid als het plaveisel van de weg die de oudwording afloopt. Afloopt, tot het 'Leben zum Tode' wordt uiteengelegd in het volgordelijke drieluik van het kunnen/willen sterven, de laatste ademstoot en de geconstateerde voleinding van dat leven. Personen die hun overjarige muzikale jeugdhelden openlijk blijven aanbidden, noemen we graag jong-ouderen. Dat die aanbidding de oudwording evenveel accentueert als maskeert, valt niet maar ook wel op in de arena waar de rockband optreedt. Voor de jongere is die muziek eerder voltooid verleden tijd, voor de jong-ouderen daarentegen onvoltooid verleden tijd. In de muzikale arena vergroot het gat der voltooiing tussen generaties zich met elk optreden van jong-ouderen performers.

Verjonging en jong-blijven zijn niets anders dan maskeringen van oudwordingen. Soms impliceren die maskeringen enige vertraging in het parcours. Het menselijke lichaam doet er soms heel iets langer over voordat de laatste ademtocht zich aandient. De omgekeerde sterftewinst (winst